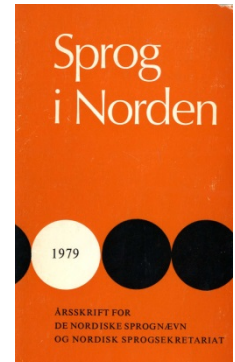

Sprog i Norden

Titel: Språkvården, samhället och politiken
Forfatter: Esko Koivusalo
Kilde: Sprog i Norden, 1979, s. 22-25
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Dansk Sprognævn

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Språkvården, samhället och politiken

Av *Esko Koivusalo*

I samband med diskussionen om språkvårdens argument vill jag här komma med några mera allmänna synpunkter på språkvårdens principer när det gäller allmänspråkets utveckling som ett resultat av samhällsplaneringen och den allmänna samhällsutvecklingen.

Inom rättsväsendet i Finland har man på senare tid börjat kräva att domskälen, alltså motiveringarna till domstolsutslagen, bör skrivas på ett allmänspråk som den dömda kan förstå. Enligt direktiven för lagberedning bör också lagar och förordningar formuleras på ett vedertaget allmänspråk. Rundradions journalister skall enligt programreglerna använda ett "gott allmänspråk" i sina program. Allmänspråket har en så central ställning i samhället att det är skäl att fråga sig, om språkvårdarna själva hela tiden är på det klara med vad detta allmänspråk är, på vilket sätt det förändras och när ett nytt uttryck bör betraktas som en del av allmänspråket. Finska språkforskare har hittills definierat allmänspråket bara som ett normenligt språk, en språkform som följer de regler som gäller för skriftspråket. Detta kriterium är självfallet inte tillräckligt. Kravet på att domskälen skall avfattas på allmänspråk innebär inte enbart att de skall skrivas på skriftspråk — det hade ju varit en självklarhet. Avsikten är att betona att motiveringarna inte får innehålla juridiska specialtermer. Då man i definitionen av allmänspråket utgår från vad som är allmänt och vad som är speciellt i ordförrådet, blir man tvungen att ta ställning till svåra frågor, som enligt min uppfattning intimt hör ihop med diskussionen om språkvårdens principer.

I massmediernas tidsålder får vi lätt den uppfattningen att nya ord mycket snabbt sprids och blir allmän egendom. Det här

sker visserligen, men det innebär inte i och för sig att det nya uttrycket samtidigt skulle ha fått en etablerad ställning inom det begreppssystem som bildas av närbesläktade ord. Ett ord har vunnit hävd i språket först då alla språksamfundets medlemmar har placerat det i samma position inom det rådande begreppssystemet. I samband med examensreformen för högskoleutbildningen i Finland har man bland annat i förordningstexterna på finska använt ordet *valmius* som är en avledning av adjektivet *valmis* 'färdig'. Med det abstrakta egenskapsbetecknande substantivet *valmius* vill man uttrycka att de akademiskt utbildade personerna skall ha så att säga vissa förutsättningar eller kvalifikationer för det yrkesområde som studierna tar sikte på. Ordet *valmius* blir på det viset det tredje i ett begreppssystem där orden *taito* 'färdighet' och *kyky* 'förmåga' hittills har stått ensamma. Ordet har visserligen också tidigare använts i språket, men dess gängse betydelse har varit densamma som i svenskans *beredskap*, till exempel i *hälytys-valmius* 'larmberedskap'. Förordningarna i samband med examensreformen skapar med andra ord snarare ett nytt allmänspråk än brukar ett gammalt och vedertaget. Hur skall språkvården ställa sig till lagstiftarnas strävan att förändra en abstrakt tvärgrenad semantisk klassificering till en tregrenad?

Det är alltså möjligt att med hjälp av lagstiftningen förändra det dagliga allmänspråket rätt så genomgripande och till och med gå så långt att följderna slår sönder språkbrukets rationalitet. Språkvården borde i tid få möjlighet att inverka på vilka språkliga uttryck som skall användas i samband med olika samhällsreformer, och på det viset påverka de begreppssystem som man i samband med reformerna försöker befästa i allmänspråket. Var och en inser att man här lätt stöter ihop med starka politiska krafter. Stora reformer förbereds i tysthet, och då de genomförs är de ofta resultatet av en kompromiss som slutligt har virrat bort begreppen. Varje parti håller sig med sin egen vokabulär, och språkvårdaren kan ingalunda alltid förutspå vilka administrativa och organisatoriska följder som uppstår på grund av vissa politiska partiers krav på vissa ord och uttryck.

Hur kan språkvården i den här situationen vara objektiv på

ett trovärdigt sätt? Detta är enligt min uppfattning den centrala frågan när det gäller språkvårdarens ställning i samhället.

Det är knappast troligt att de politiska partiernas ställning försvagas inom den närmaste framtiden, och det innebär att korstrycket på språkvården snarare ökar än minskar. Vi kommer förr eller senare att bli tvungna att svara på den grundläggande frågan: vilka krafter är det som styr allmänspråkets utveckling och hur kan språkvårdaren få pålitlig och på forskning baserad information om den pågående förändringsprocessen? Om ett ords betydelse bestäms av ordets användning i språket, måste vi ställa oss frågan vilka krafter i samhället det är som bestämmer hur orden används. Språkforskningen borde kunna ge exakta svar på frågan om vilken roll massmedierna spelar för språkets förändring. I ordförrådsforskningen vore det av central betydelse att man redde ut i vilken mån allmänspråket fungerar med stöd av en folkligt baserad begreppsklassificering och i vilken mån det har godtagit givna administrativa eller vetenskapliga klassificeringar.

De vetenskapliga klassificeringarnas ställning är så vitt jag kan se ett allt vanskligare problem inom språkvården i utbildningssamhället. Experter på olika områden försöker med stor iver få in sina egna klassificeringar och sin egen terminologi i allmänspråket. Bertil Molde har tidigare framhållit att fackmän på olika områden själva måste inse villkoren för den allmänspråkliga kommunikationen. Frågan är bara om vi i detta avseende får bukt med t.ex. de stora arméerna av planerare på olika områden.

Om språkvården huvudsakligen nöjer sig med att se till att allmänspråket är enhetligt i fråga om rättstavning och formlära är det enkelt att slå fast principerna. Om vi däremot försöker fastställa gränserna för allmänspråket och få allmänspråket att uttömmande fylla sin sociala funktion som ett kommunikationsmedel för hela språksamfundet, kan det hända att vi stöter ihop med starka politiska krafter. Då kommer man att fråga oss om vi som stöd för språkvården har en sådan språkvetenskaplig forskning som allmänt erkänns vara fri från värderingar i fråga om sina utgångspunkter och alltså objektiv.

I sin artikel "Demokrati och språkvård" skriver Karl-

Hampus Dahlstedt: "Även om det är svårt och antagligen olämpligt att direkt styra språket genom den formella politiska demokratin så bör vi, om den nu rådande samhällstrenden håller i sig, räkna med en successiv politisering av språkvården."

Jag misstänker att Dahlstedt faktiskt kan ha rätt i sitt antagande. Politikerna är medvetna om språkets makt, och som avslutning vill jag citera den sista meningen i en finsk riksdagsmans tidningsspalt, som visserligen är skämtsamt uttryckt men säkert innehåller en hel del allvar: "I utnämningsfrågor borde partiet ompröva sin inställning. Det är inte posten som skattestyrelsens direktör vi borde sträva efter, utan den högsta ledningen inom finska språkbyrån. Den som behärskar finska språket, han behärskar också de finska sinnena."